

庄垣正弘 SHÖGAITO Masahiro / Tugusheva, Lilia / 藤代節 FUJISHIRO Setsu: *Daśakarmapathāvadānamālā* の研究。サンクトペテルブルグ所蔵『十業道物語』 *Uigurubun Daśakarmapathāvadānamālā no kenkyū*. Sankuto peteruburugu shōzō Jūgōdō monogatari / Уйгурская версия *Daśakarmapathāvadānamālā*. Раннесредневековый уйгурский письменный памятник из рукописного собрания Санкт-Петербургского филиала Института востоковедения Российской Академии Наук / The *Daśakarmapathāvadānamālā* in Uighur. From the Collection of the St. Petersburg Branch of the Institute of Oriental Studies Russian Academy of Sciences, Kyoto 1998, XII +294 + 84 s.

Eski Uygurca DKPAM (= *Daśakarmapathāvadānamala*) metinlerinin yayımı F.W.K. Müller'in *Uigurica*'da yayımladığı "Altun Yaruk'a ait olmayan metinler üzerine denemeler" başlığıyla başlar. Müller, *Uigurica*'da *Altun Yaruk*'tan kimi parçalara yer verdikten sonra o dönem için henüz tasnif edemediği bu metinleri Altun Yaruk Dışındaki Metinler adıyla yayımlamıştır. Bu dönemden sonra da *Uigurica* II, III ve IV'te bu metinlere ilişkin parçalara yer vermeye devam etmiştir (ayrıntılar için bak. Elverskog 1997: s. 44, "editions" ve ötesi). Bunu Gabain'in TT X yayımı izlemiştir (bak. Ehlers 1987, s. 112 ve ötesi). Almanya'da bulunan DKPAM parçaları ile 1987'ye kadar yapılan yayınlar için G. Ehlers'in kataloğuna bakılabilir. Ehlers burada *Uigurica* ve TT X'da yer alan parçaların tamamının katalog numaralarını M (Mainz) kısaltmasıyla gösterir.

Esas olarak birbirine bağlı öykülerin yer aldığı, hırsızlığın, yalan söylemenin, fesatlığın, kıskançlığın vb. 10 (kötü) davranışın, "davranış yolları"nın (*karma patha* > *karmapatha*; 10 *karmapatha* > *daśakarmapatha*) ele alındığı, bunlardan uzak durmanın gereğinin işlendiği öyküler son 20 yılda J.P. Laut ve Geng Shimin'in, Jens Wilkens'in yayınlarıyla daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Eski Uygurca DKPAM metinleri bugün dört ayrı ülkeye dağılmış durumdadır: Berlin, Almanya; St. Petersburg, Rusya; Çin; Kyoto, Japonya.

Geng Shimin, H.-J. Klimkeit ve J.P. Laut'un DKPAM'nın Kumul (= Hami) nüshasına ait parçaları yayımlamaya başlamalarıyla DKPAM yayınlarında yeni bir çığır açılmış oldu (Geng vd. 1993). Bu çalışmalar ile ilgili

olarak Geng, Laut ve Wilkens'in 2005'teki ortak çalışmalarına bakılabilir (bak. kaynaklar).

İçerik itibarıyla J. Elverskog Eski Uygurca *Pañcatantra* öykülerini de bu grup içerisinde telakki etmektedir (bak. Geissler-Zieme 1970; Ölmez 1993).

Aşağıdaki tanıtma, St. Petesburg'daki DKPAM fragmanlarını ve bu fragmanlar üzerine hazırlanmış incelemeyi ele almaktadır.

Rusya Bilimler Akademisi, St. Petersburg Şubesi'nde saklı yazmalar koleksiyonunda yer alan Eski Uygurca DKPAM parçalarının yayımını içeren kitap elimizdeki söz konusu parçaların yazıçevrimini, Japonca ve Rusça çevrilerini, kısa metinlerle bir sözlüğünü ve en sonda da kuşe kağıda basılmış irili ufaklı 84 yaprağın tıpkıbasımını içermektedir. Kitabın başında 555-585 satırlara denk gelen Kr 1/1 kayıtlı fragmanın arka yüzünün (verso) renkli tıpkıbasımı yer alır.

Kitap önsözden sonra yazmanın tanımını içeren Japonca ve Rusça bir önsöz ile DKPAM fragmanlarının tanımını (eski kullanımla tavsifini) içeren bir ekle başlar. Berlin ve Çin Halk Cumhuriyeti'nde korunmakta olan DKPAM parçalarına değinildikten sonra metnin yayımında izlenen yöntemle yer verilir.

Böylesine parça parça bir metnin yayımının, metnin gidişinin tam olarak kestirilmesindeki güçlükler dolayısıyla bayağı güç bir iş olduğunu, dolayısıyla metni yayımlayanları böylesine güç bir işi başarıyla gerçekleştirdikleri için kutlamak gerektiğini önceden belirtmek isterim. Metindeki tamamlamalar çoğunlukla bir yarısı okunabilen sözcükler söz konusu olduğunda görülür: *[y]mä* (1299), *[te]ginig* (1183) vb. Kimi yerde yayımcılar ise metnin gelişinden yola çıkarak bir ya da birkaç sözcüğü birden tamamlamışlardır: *ämğäkim [yakın kälip isig] özüm ...* (1115), *täpräyü umatın yatur [mn iki kata tamur]ım tokıp* (1123).

Bu yayına değin kapalı *e ~ i* konusunda tercihini daima *i*'den yana kullanan yayımcılar bu yayımda, tarihsel metinlerin yayımında en doğru yol olan ve UW'ta 1977'den beri kullanılan *e*'yi tercih etmişlerdir:

eşiç (66), *tep tedi* (155) vb. (*e*'li biçim için dizinin s. 246-247 sayfalarına bakınız).

psak "taç, gelin taci" Uygurca metinlerde ender rastlanan bir sözcük olup, yayımcıların da belirttiği gibi Soğdça *ps'k* sözünden gelir (s.32, dipn. 3); sözcüğün geçtiği öteki Uygurca metinler için bak. TT IX, Uig. II (DTS 398 a'ya göre), BT VII 307, BT VIII B 231, TorStupa, HT III 935 vb.

Uzun süreli metin yayımının verdiği deneyime dayanılarak yapılan

tamamlamalar için açıklama yer almaz:

- 61 (...) [ol] tamuta
 62 [ymä ülgünüz] üküş çadır
 63 [-lıg suvın tolu ulu]g eşiçlär ol
 64 [ayıg kılınçlıg oo]tın turkaru
 65 [kayınar tamu är]kligläri sansız üküş
 66 [erinq tnl(ı)g]larıg ol eşiçlärtä
 67 [kämişip kayın]tururlar

“O cehennemde de sayısız₂ küllenmiş, su dolu büyük kazanlar vardır. Kötü günahkarlar ateşte sürekli kaynar; cehennem hakimleri sayısız varlıkları o kazanlara atıp kaynatırlar” (s.38).

81. satırda Uygurca metinde *korku* sözcüğü yayımcılarca *g* ile *kork<g>u* (yayımcılar: çorq{γ}u) şeklinde tamamlanmıştır. Oysa bu sözcükteki *g*, daha Uygurca döneminde, Türkçede olduğu gibi düşmüş ve *korku* olmuştur. En azından yazılışta böyledir (belki de *qwrqqw* yerine *g* harfini yinelememek için *qwrqw* yazılışı yeğlenmiştir).

90-91 *äyriğ sarsıg sözlämäk* için krş. UW 234b en alt: *äyriğ sarsıg sav* “harte und rauhe Worte”.

119. satırda (faksimile s. 83, Kr II 2/41 (V) //wm t'tyq yn ifadesini [n]om tatıgın “öğretinin tadını/lezzetini” şeklinde tamamlamak düşünülebilir, krş. Ht IX 20a7.

Yayımcılar küçültme/şefkat eki +*kIyA*'yı daima ayrı yazarlar: *ogul kya* (167, 195); 158-159'da geçen *bir ikintişkä* “birbirine, bir diğerine” kullanımı için Tattvartha II 175. sayfadaki 344. dipnota atıfta bulunulur; aynı kullanım için ayrıca bak. AY III 195. 13, dipnot s.75-76

ün- “çıkılmak, ortaya çıkmak” eylemi daima *ö* ile *ön-* olarak okunmuştur (244); gerçekten de eylem kimi dillerde *ö* iledir (krş. Türkmençe *önüm* “ürün, mahsül, mal” T. Tekin 504 b); öte yandan çoğu dilde (Çağatay, Kıpçak ve Güney Sibiry Türk dillerinde) sözcük *ü* ile *ün-* biçimindedir; özellikle Oğuz grubu Türk dillerinde öteki dillerde dar-yuvarlak ünlü (*u/ü*) bulunduran kimi sözcüklerin, geniş yuvarlak ünlüler (*o/ö*) bulunduruşu ayrı bir inceleme konusudur (*ün-* için bak. ED 169a)

283 *wçin*: Clauson'un *Hap. leg.*, yani “tek örnek” olarak yer verdiği *ıçın*, HT VII 119'da (Clauson'un yer verdiği aynı sözcük için) *yıçın* olarak geçer. DKPAM-R yayınında sözcüğe *w{i}çin* okuyuşu ile yer verilir. Geng 1987'de

geçen örneklerle birlikte Clauson'un Hap. leg. olarak yer verdiği sözcüklerden birisi daha "tek örnek" olmaktan çıkar. Yayımcılar sözcüğü Çin. 燈 "тростник" ve 葦 "свет" sözlerinden oluşan birleşik bir sözcük olarak yorumlar; ayrıca yayımcıların da yer verdiği gibi, bak. HT VII not 1936, BT VIII A 234.

Daha önceki yayımlarda anlamı tam olarak belirtilmemiş olan *şopag* sözü (*şopag altun*) Altun Yaruk'ta da geçen biçimi Çincesiyle karşılaştırılarak "temiz, gerçek" sözcükleriyle karşılanır: *şopag altun* 真金 *zhenjin* / "чистое золото" (301). *şoPag* (b/p ?) sözünün kökeni üzerine, yayıncıların da belirttiği gibi, BT XIII 1.55'te sözcüğün görüldüğü öteki metinlerden örnekler verilerek uzun uzadıya durulur.

333. satırda *tına törü* kullanımındaki *törü* sözü dizinde yer almaz. Yine Japonca dipnotta yer alan "先行の *tına* と二一語を形成すると考えることもできる" ifadesi Rusça açıklamada yer almaz.

377. satırdaki *marim* için ayrıca bak. HT VI 1278 *marimlarıña şimdi* ve Laut 1984: 130.

379 *ay mintin* için yeni olarak bak. UW 6 s. 388

664 *yükmäk* sözünün *g* ile *yügmäk* olarak okunuşu için bak. T.Tekin 1993, *UAJb NF*, c.13: 265-268.

723 *oguşlug* belki de *u* ile *uguşlug* "soyundan" okumak daha doğru olacak, krş. ED 96 a-b (Brahmi harfli TT VIII Clauson'a göre *u* iledir), Li 1997: 53-54.

726. satırda geçen Clauson'a göre bir kez TT VIII A₃₄'te görülen *kañlıçı* (бозчик DTS 419 b, ED 639 a) yeni yayınlardan Maitrisimit Hami nüshası 14. bölümde de ("Wagenlenher") görülür. DKPAM'da geçen örnek sözcüğün geçtiği metin sayısını üçe çıkarır.

734. satırdaki *alaçu* da Uygurca metinlerde seyrek görülür. Uygurca sonrası ise yaygındır (bak. ED 129a). Clauson'un U III'ten yer verdiği örneğe BT XIII ve Yosıpas'ta geçen biçimleri de ekleyebiliriz. BT XIII'te *k* ile *alaçuk* biçimi de geçer, krş. UW 91 a; sözcüğün kökeniyle ilgili görüşler için krş. *TDA 11*, 2001: 194-195.

Belli ki bu fragmanlar U III'te yer alan *Haricandra* metniyle aynıdır (bak. U III s.4 ve ötesi)

790. satırda yer alan *mañaru*, 809'da yer alan *savır*- sözcükleri Uygurca metinlerde sık görülmezler, özellikle *savır*- Uygurca sonrası metinlere özgüdür.

Metinde geçen kimi deyimler bugünkü Türkçeye de benzerlik gösterir:

873 *suvdan önmiş balık tæg* “sudan çıkmış balık gibi”.

958 *ükmäk* → *ügmäk*, krş. 664 *yükmäk*

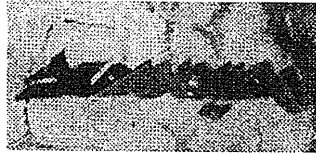
Günümüz Türkçesinde kullanılan *saçma sapan konuşmak* (saç-eyleminden) sözünü DKPAM’de yine aynı kökten bir eylemle buluruz: 1195 *saçuk sav sözle-* (< saç-uk).

nomlug kövrüg 995-996 (Çin. *fagu* 法鼓) okuyuşunda *ö* ile *kövrüg* değil de *ü* ile *küvrüg* yaygın okuyuş biçimidir. *irnügsüz* (1309) sözü de seyrek rastlanan sözlerdendir, önceki geçtiği metin için bak. Lobpreis

1674 *kama važ-iki* (< Skr. *kāma-vaśyaka*), belki de sözcüğün son sesi -i yerine -e okunabilir, bu tür okuyuş için krş. 1965 maytre; bu son sözcükte Skr. -a, tıpkı *kama važ-iki* sözünde olduğu gibi Eski Uygurcada -y harfi ile gösterilmiş, a da -e ile transkripsiyonlanmış, dolayısıyla *m'ytry* (maytri) yazılan sözcüğün *maytre* okunması gibi *kama važ-iki* sözü de bu şekilde *kama važ-ike* okunabilirdi.

1717 *çutik* “küçük, ufak” (< Skr. *cūḍika*) Uygurca metinlerde seyrek olarak görülür.

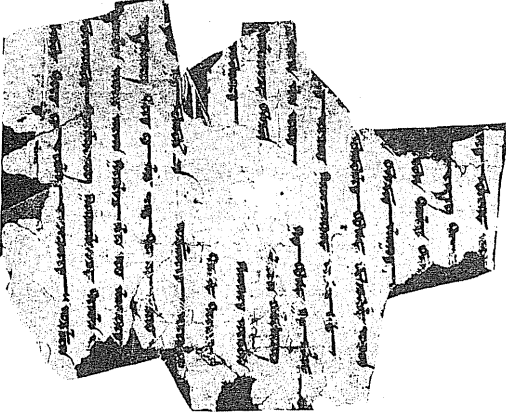
1791. satırda geçen *kolunguçı* ile 1002. satırda geçen *koltguçı* sözcüklerinin imlası aynı olduğuna göre (*qwlŋqwçy* veya *qwlwnqwçy* ?) aynı sözcükler olmalı ce ya *koltguçı* ya da *kolunguçı* okunmalı. Başka metinlerde de görülen sözcük için bir başka vesileyle, Eski Uygurca Xuanzang Biyografisi dolayısıyla duracağım. Dikkat çekici olan hem *kolt-* hem de *kolun-* biçimlerine dayandırabileceğimiz türemelerin Karaycada dahi görülmesidir: *kol-* “istemek, arzulamak”, *koltha* ~ *koltka* “istek, rica, dilek, yalvarış”, *koluvçı* “isteyen, arzulayan, dilekte bulunan” (Baskakov, N.A., A. Zajaczkowski, S.M.Szapszal, *Karaimsko-Russko-Pols'kiy Slovar*, Moskva 1974: 332-333).

1002. satırdaki *koltguçı* ile 1791. satırdaki *kolunguçı* sözcükleri

1828 *kömtür-* sözü eski Uygurca metinlerde pek görülmez, esas olarak İslamî dönem metinlerde görülür, krş. DTS 314 a, ED 722 b, OTWF ø (Kaşgarî için).

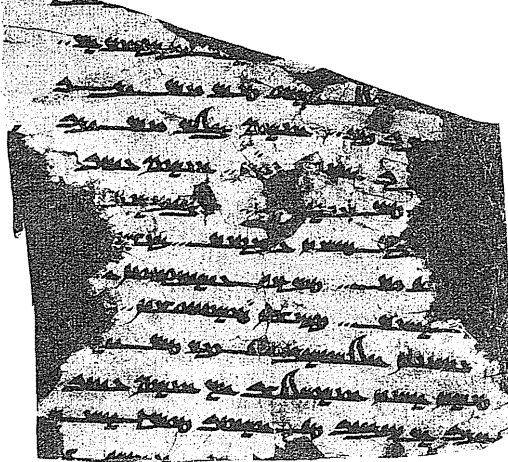
1920 *qoquryuk: q. ärdi*, s. 218, dipnot “свеживаться, высыхать”, cf. *kokrut-* “causative of *kokur-: ED 612”, ED’de yıldızla yer verilen *kokur-* böylelikle ilk kez DKPAM’da karşımıza çıkar.

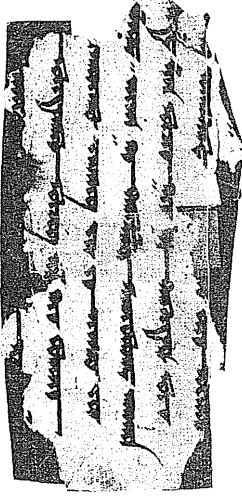
Kr II 2/16 (V) 995-1009

1002. satırdaki *koltguçı* sözcüğünün geçtiği metin

Kr II 2/10 (V)
1795-1806

1791. satırdaki *kolunguçıç* sözcüğünün geçtiği metin, faksimile bölümünde yer alan sayfanın alt kısmındaki fotoğrafla üst kısmındaki fotoğraf yer değiştirecek, dolayısıyla resim altı bilgisi KR II 2/10 (R) 1784-1794 olarak anlaşılmalıdır.

Kr II 2/17 (R) 1841-1846

Kr II 2/17 (R) 1841-1846

Kr II 2/17 (V) 1847-1852

Kr II 2/17 (V) 1847-1852

Faksimile bölümünde Kr II 2/17 numaralı varağın ön ve arka yüzleri karışmış (faksimile s. 57), doğru biçim sağdaki gibi olacak

1996 *kädgir*- için bak. BT III 258 ve Yosıpas; sözcüğün yapısı ve anlamıyla ilgili görüşler için bak. OTWF II 540 ve dipnot 168.

2026 *sortapan* sözünün geçtiği bir başka örnek için bak. AY III 144.5.

Kaynaklar

AY III= Ölmez, Mehmet, 1991: *Altun Yaruk III. Kitap (= 5. Bölüm)*, Ankara.

BT III = Tezcan, Semih, 1974: *Das uigurische Insadi-Sūtra*, Berlin.

BT VII = Kara, Georg und Peter Zieme 1976: *Fragmente tantrischer Werke in uigurischer Übersetzung*. Berlin.

BT VIII = Kara, Georg und Peter Zieme 1977: *Die uigurischen Übersetzungen des Guruyogas „Tiefer Weg“ von Sa-skya Paṇḍita und der Mañjuśrīnāmasaṅgīti*, Berlin.

DKPAM-R = *Daśakarmapathāvadānamālā*-Rusya nüshası

DTS = Nadelyayev, V.M., et alii 1969: *Drevnetyurkskiy slovar'*, Leningrad.

ED = Clauson, Sir Gerard, 1972: *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford.

Ehlers, Gerhard, 1987: *Alttürkische Handschriften Teil 2: Das Goldglanz-sūtra und der buddhistische Legendenzyklus Daśakarmapathāvadānamālā*, Stuttgart.

Elverskog 1997: Elverskog, Johan, 1997: *Uygur Buddhist Literature*, Brepols.

Geissler-Zieme 1970: 1970: "Uigurische Pañcatantra-Fragmente", *Turcica* 2, 32-70.

Geng Shimin, Hans-Joachim. Klimkeit und Jens Peter Laut, 1993: "Prolegomena zur Edition der Hami-Handschrift der uigurischen *Daśakarmapathāvadānamālā*", *Türk Dilleri Araştırmaları*, 3: 231-238.

Geng, Shimin und Jens Peter Laut, 2000: "Aus der Einleitung der uigurischen *Daśakarmapathāvadānamālā* aus Hami (Teil 1)", *Türk Dilleri Araştırmaları*, 10: 5-15.

Geng, Shimin / Jens Peter Laut / Jens Wilkens, 2005: "Fragmente der uigurischen *Daśakarmapathāvadānamālā* aus Hami", *Ural-Altäische Jahrbücher, Neue Folge*, 19: 72-121.

Ht IX: Barat, Kahar, 2000: *The Uygur-Turkic Biography of the Seventh-Century Chinese Buddhist Pilgrim Xuanzang, Ninth and Tenth Chapters*, Bloomington, Indiana.

HT III = Ölmez, Mehmet ve Röhrborn, Klaus, 2001: *Die alttürkische*

- Xuanzang-Biographie III*. Nach der Handschrift von Paris, Peking und St. Petersburg sowie nach dem Transkript von Annemarie v. Gabain, Wiesbaden.
- HT VI = Ölmez, Mehmet (2008 hazırlanmakta): *Die alttürkische Xuanzang-Biographie VI*.
- HT VII = Röhrborn, Klaus, 1991: *Die alttürkische Xuanzang-Biographie VII*. Nach der Handschrift von Leningrad, Paris und Peking sowie nach dem Transkript von Annemarie v. Gabain, Wiesbaden.
- Laut, Jens Peter, 1984: "Zwei Fragmente eines Höllenkapitels der uigurischen *Daśakarmapathāvadānamālā*", *Ural-Altäische Jahrbücher, Neue Folge*, 4: 118-133.
- Li Yong-Söng, 1999: *Türk Dillerinde Akrabalık Adları*, İstanbul.
- Lobpreis = Laut, Jens Peter und Peter Zieme, 1990: "Ein Zweisprachiger Lobpreis auf den Bäg von Kočo und seine Gemahlin", *Buddhistische Erzählliteratur und Hagiographie in türkischer Überlieferung*, K. Röhrborn, J. P. Laut, Wiesbaden: 15-36.
- Müller, F.W.K. 1908: *Uigurica* (I). Berlin.
- , 1911: *Uigurica*, II. Berlin.
- , 1922: *Uigurica*, III. Berlin.
- , 1931: *Uigurica*, IV. Berlin.
- OTWF = Erdal, Marcel, 1991: *Old Turkic Word Formation. A Functional Approach to the Lexicon*, I-II, Wiesbaden.
- Ölmez, Mehmet, 1993: "Ein weiteres alttürkisches *Pañcatantra*-Fragment", *Ural-Altäische Jahrbücher, Neue Folge*, 12: 179-191.
- Tekin, Talat, 1993: "On the Uighur Term *yügmäk*", *Ural-Altäische Jahrbücher, Neue Folge*, 12: 265-268.
- Tezcan, Semih, 1975: *Eski Uyurca Hsüan Tsang Biyografisi X. Bölüm*, Ankara (çoğaltma).
- UW = Röhrborn, Klaus, 1977-1998: *Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien*, 1-6, Wiesbaden.
- Wilkens, Jens, 2003: "Studien zur alttürkischen *Daśakarmapathāvadānamālā* (1) Die Udayana-Legende", *Studies on the Inner Asian Languages*, 18: 151-185.
- , 2004: "Studien zur alttürkischen *Daśakarmapathāvadānamālā* (2) Die Legende vom Menschenfresser *Kalmāṣapāda*", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 57: 141-180.

- Tattvartha II: Shōgaito Masahiro, 1993: *Studies in the Uighur Version of the Abhidharmakośabhāṣya-ṭīkā Tattvārthā, Volume I, Text, Translation and Commentary*. Shokado 1991; *Volume II, Text, Translation, Commentary and Glossary*. Shokado 1993; *Volume III, Facsimile Text with Introduction*. Shokado 1993.
- Tekin, Talat vd., 1995: *Türkmençe-Türkçe Sözlük*, T. Tekin, Mehmet Ölmez, E. Ceylan, Z. Ölmez, S. Eker, Ankara.
- TorStupa = Sertkaya, Osman Fikri und Klaus Röhrborn, 1980: “Die alttürkische Inschrift am Tor-Stūpa von Chü-yung-kuan”, *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, 130: 304-339.
- TT IX: von Gabain, Annemaria und Werner Winter, 1956: *Türkische Turfantexte IX*. Berlin.
- TT X: von Gabain, Annemaria mit Tadeusz Kowalski, 1959: *Türkische Turfantexte X*. Berlin.
- Uigurica* II, III ve IV = bak. Müller
- Yosipas = Zieme, Peter, 1968: “Die Türkischen Yosipas-Fragmente”, *Mitteilungen des Instituts für Orientforschung*, 14: 45-67.

Mehmet Ölmez
(İstanbul)